

likovne deliščine na pergamentu, papirju in na novejših nosileh zapisov.

Z dragocenim gradivom, s pisnimi spomeniki in dokumenti preteklosti in sedanosti se pri svojem delu sreča veliko več ljudi, kot bi si morda mislili prvi hip. Zato je knjiga prav gotovo prepotraben učbenik študentom in pripravnikom, pa tudi koristen priročnik, ki je namenjen ne le bibliotekarjem, arhivarjem, kustosom in pisarniškim delavcem, temveč tudi vsem ljudem v tistih poklicih, ki lahko priporočijo k ustrežnejšemu in boljšemu varovanju gradiva in ravnanju z njim in s tem k podaljšanju njegove življenjske dobe. To so tiskarji, založniki, arhitekti, projektanti, oblikovalci, tajnice in direktorji ter vsi tisti posamezniki, ki jim skrb za ustrezno varovanje knjige v vseh danes pojavnih oblikah ne bi smela biti "deveta skrb".

Področje materialnega varovanja arhivskega, knjižničnega in drugega tovrstnega gradiva se v svetu v zadnjih letih intenzivno razvija in dopolnjuje. V slovenskem prostoru pa ta problematika tudi že počasi prihaja v zavest arhivistom in knjižničarjem in mogoče še komu iz zgoraj opisanih skupin. Priročnik je pisan v želji, da bi bil uporaben pri razreševanju problemov in dober pripomoček za nadaljnje izdaje.

Jedert Vodopivec

Marija Hernja-Masten, Vpisna knjiga meščanov mesta Ptuja 1684-1917, Viri I., Zgodovinski arhiv Ptuj, 1995, 202 strani

Zgodovinski arhiv Ptuj je začel izdajo svoje serije Virov z objavo Vpisne knjige ptujskih meščanov iz let 1684-1917, ki jo je skrbno pripravila njegova sodelavka Marija Hernja-Masten. Vsebinsko jo je smiselno razdelila v več poglavij. Predgovori, v katerem govori o pomenu vpisne knjige za mesto in njegove meščane, sledi obrazložitev metodologije njene obdelave in načel, ki jih je pri tem upoštevala, sledi kratek oris mestne zgodovine od antike do konca avstroogrske monarhije, nato regest knjige z vsebinskim kazalom, obsežen kronološko urejen prikaz meščanskih vpisov, opremljen z dodatnim kazalom vpisnikov po abecedi in po vrsti dejavnosti ter povzetka v nemščini in angleščini. Na ta način je avtorica dosegla, da je vsebina knjige vsestransko analitično predstavljena, kar ji povečuje željeno uporabno vrednost.

V zgodovinskem orisu Mastenova pregledno sledi usodi mesta od antične, zlasti pa od karolinške dobe dalje, pri čemer namenja večjo pozornost razmerju med njegovimi srednjeveškimi oblastniki: salzburškimi nadškofi, Ptujskimi gospodi in posredno dežel-

nimi knezi, oriše pomen župnije ter dominikanskega in minoritskega samostana za razvoj mesta, predstavi na osnovi virov njegovo urbano podobo, govori o trgovini in obrti ter sejmskih prireditvah kot glavnih pospeševalcih njegovega razvoja, posebno pozornost posveti razvijajoči se mestni avtonomiji in njegovi samoupravi, ki ju opredelujeta statuta iz let 1376 in 1513, prikaže obseg (mestno pomirje) in način izvajanja izvršne in sodne funkcije njegovega mestnega sveta in sodnika, predstavi meščane na osnovi popisa iz leta 1513, opredeli mestni pečat in grb ter na koncu analizira še organizacijo magistrata po jožefinskih reformah, potem ko se je ta med letoma 1785 in 1825 postopoma profesionaliziral.

Vrednost dela ne zmanjšuje nekaj manjših interpretativnih spregledov, kot na primer:

- Madžari niso zasedali Ptuja v letih 898/908 in 969/973, ampak med temi leti, saj so Ptuj prvič oplenili leta 898, dokončno zasedli pa po bitki pri Bratislavi leta 907, zapustili pa leta 969, vendar pa se je meja v bližnji Pesniški dolini ustalila šele leta 973.

- Turških napadov na Ptuj pred letom 1472 ni bilo, zato ni upravičeno povezovati obnove dominikanske cerkve v prvi polovici 15. stoletja z njimi. Cerkve tudi niso barokizirali leta 1691, saj so takrat podrli le njen zgodnjegotski prezbiterij, ampak med letoma 1692 in 1710, ko so jo obrnili in opremili s sedanjo fasado.

- Minoriti so verjetno res prišli na Ptuj že leta 1239, vendar so samostan začeli graditi šele po dovoljenju nadškofa Filipa II., izdanem leta 1255.

- Strojarska četrt, omenjena leta 1291, ni ležala znotraj mestnega obzidja, ampak pod njim.

- Mestnega stolpa ni zgradil Antonio de Pivo (prav de Riva) leta 1556, ampak najverjetneje Frančišek Marmoro v zadnji četrtini 16. stoletja. Stolp tudi ni dobil svoje sedanje čebulaste strehe po požaru leta 1705, ampak leta 1792 (tes. mojster Simon Hiepfel).

- Ker je dominikanski samostan nastal prej kot mestno obzidje, ga niso postavili znotraj njega, ampak so obzidje speljali okoli njega.

- Od mestnih vrat so Dominikanska leta 1556 zazidali in ne odprli. Dravska ali Vodna vrata so bila do srede 14. stoletja zahodno od Malega gradu, nato pa na Hrvaškem trgu.

- Mesto ni dobilo svojih mestnih pravic leta 1376, ampak le njihovo statutarno potrditev, sejmsko pravico pa je imelo že prej.

- Kot pomoti lahko smatramo zamenjavi imen Viljema za Ernesta Železnega leta 1411 in cesarja za nadvojvodo Karla II. leta 1572, ko je Ptuj postal komorno mesto.

- Pri predstavitvi mestne uprave in sodne oblasti leta 1655 Räte Händlerji niso trgovci za svet, ampak mestni pogajalci, Sehrat und Wacht Einnehmer pa ni preglednik za škart in stražar, ampak pobiralec obveznega vsakoletnega prispevka za vzdrževanje mestne varnosti (Sehart je strelna lina, Wacht je straža).

- Pri kazalu meščanov po njihovi dejavnosti Posamentierer ni pasar, ampak prodajalec pozametrije,

to je raznih oblačilnih okraskov, Flecksieder pa ni prodajalec drobovine, ampak pripravljalec vampov.

Ne oziraje se na omenjene, večinoma drobne spodrsaljke, ki jih je relativno malo, je knjiga dragocen doprinos k ptujskemu zgodovinopisju, saj nam posreduje vsebino enega temeljnih virov za njegovo proučevanje, ki kar vabi k nadaljnji vsestranski izrabi ponujenih podatkov.

Jože Curk

Št. Vid - Podnanos, Zbornik prispevkov o kraju in njegovi zgodovini, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Nova Gorica 1996, 228 strani

“Št. Vid je tako lična vas, da te iznenadi, ko ga ugledaš prvič. Lepe hiše, most čez potok ‘Močilnik’, župna cerkev, župnišče, šola... vse se ti takoj prikupi. Posebno župna cerkev sv. Vida je skoro veličastna in tudi po vnanjščini lepa. Stavha me je spominjala laških cerkva in mi vzhujala misel, da je jako stara.” (Dr. Fr. Lampe, Izprehod na Notranjsko, Dom in svet 1896, str. 443).

Knjiga Št. Vid - Podnanos opisuje podobo kraja, nekatere njegove značilnosti in posamezne krajevno-zgodovinske pregledne. V sodelovanju s Krajevno skupnostjo Podnanos jo je izdal Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, ki je imel posluš za izdajo take domoznanske literature, za katero so več kot polovico člankov prispevali arhivisti te ustanove.

V uvodu nam urednik zbornika Jurij Rosa, arhivist omenjenega arhiva, predstavi namen zbornika.

Zamisel o izdaji obširnejše publikacije, kjer bi na enem mestu predstavili vsaj del bogate krajevne preteklosti, sega že v leta 1982-1983. Jurij Rosa že vrsto let skrbno in z veliko ljubeznijo do raziskovanja krajevne zgodovine zbira različne vire o domačem kraju. Njegova zbirka je pravi zaklad podatkov iz arhivskih dokumentov in raznovrstne literature.

Zbornik vsebuje 17 prispevkov izpod peresa 13 avtorjev, ki so predstavljeni na koncu publikacije. Največ prispevkov je pripravil Jurij Rosa, ki je tudi sicer vložil v delo veliko truda, saj je poleg strokovnega dela opravil tudi vsa tehnična in uredniška opravila.

Zbornik ni monografija kraja, ampak skuša z izbranimi temami prispevati k širitvi znanja o kraju in bogatitvi domoznanske literature.

Dr. Branko Marušič je pripravil bibliografijo strokovnih objav, ki so izšle v znanstvenem in strokovnem tisku, v publicistiki, leposlovnih delih ali kako drugače. Prispevek je komentiran s številnimi opombami. Nek celovit domoznanski opis kraja do danes še

ni izšel. Eden izmed temeljev pa je sedaj gotovo ta zbornik.

O identifikacijskih elementih kraja spregovori v svojem prispevku Inga Miklavčič-Brezigar. Omeni dejavnike, ki izoblikujejo identiteto kraja: zgodovinski trenutki, posamezni veliki možje in žene, ki so tu živeli in delovali, gospodarstvo, kulturna pripadnost, geografska lega, arhitektura ter končno skupni jezik, šege in navade skupnosti, skupno delo v korist kraja ter ne nazadnje socialne razmere društvenega življenja, skupni praznik, izleti in družabno življenje.

Šembideci so lahko ponosni, da so preko Matije Vertoveca in Stanka Premrla povezani z nastankom državne himne. O tem je napisal prispevek Jurij Rosa, ki posreduje znane ugotovitve o nastanku Prešernovega besedila in nekatera druga dejstva v zvezi z uglasbitvijo in nastankom državne himne.

Sledi še en prispevek Jurija Rosa, v veliki meri napisan na osnovi arhivskega gradiva: o izvoru, najstarejših omembah, poimenovanjih in preimenovanju Šentvida - Podnanosa.

Kraj ima v svojem nazivu ime svetnika Vida. Poleg krajevnega imena, ki je najbolj očitno znamenje v govorici in različnih dokumentih, imajo v kraju še več drugih znamenj, ki opozarjajo na župnijskega zavetnika. V nadaljevanju prispevka prikazuje najstarejše omenbe kraja v dokumentih in različne oblike, v katerih se je staro in še vedno živo krajevno ime pojavljalo v preteklosti. Po avtorjevih dosedanjih ugotovitvah je doslej najstarejši znani zapis Šentvida v dokumentu iz druge polovice 13. stoletja in je v zvezi s pridobivanjem posesti samostana Bistra na Vipavskeni. V nadaljevanju so predstavljene ugotovitve v zvezi s preimenovanjem kraja.

O tem, koliko je o starejši preteklosti Podnanosa in njegove hlišnje okolice znanega arheologom, je prispevala zapis Nada Osmuk.

Jurij Rosa je napisal tudi krajši pregled o starejši zgodovini cerkvene uprave v Št. Vidu in o šembijskih dušnih pastirjih. Članek je omejen na dobo do konca 19. stoletja (do leta 1890), seznam dubovnikov pa do najnovejšega časa.

Po sledih občine Št. Vid je naslov naslednjega prispevka Jurija Rosa, v katerem spregovori o zgodovini upravno-teritorialne ureditve šembijske občine. V pričujočem pregledu avtor opozarja na funkcije in pristojnosti občine na splošno v posameznih obdobjih, poudarek prispevka pa je v prikazu upravno-teritorialne ureditve občine, njenega obsega in podatkov o številu prebivalstva.

Aleksandra Pavšič-Milost je na osnovi arhivskih dokumentov prikazala zgodovino mlekarne, ki je bila nekoč pomemben gospodarski dejavnik v kraju. Prikaz se omejuje na čas od njene ustanovitve leta 1907 pa do leta 1960 oziroma 1961, ko se je priključila Kmetijsko vinarski zadrugi Vipava. Osnovni vir za raziskavo je hilo namreč arhivsko gradivo, ki ga za to obdobje hrani Pokrajinski arhiv v Novi Gorici.

Petra Kodre iz Podnanosa je pripravila zapis o gos-